

Užpelkių kautynės 1949 m. rugpjūčio 13 d.

Vrš. Ernestas Kuckailis

*Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdybos vadovybės
Karybos instituto vyriausiasis specialistas*

Svarbaus Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijai mūsų Užpelkių miške (Radviliškio apskr., Grinkiškio ir Baisogalos valsčių paribyje) tyrimuose man teko pačiam dalyvauti. Už šią galimybę esu be galo dėkingas Gediminui Petrauskui, Aistei Petrauskienei ir Vykintui Vaitkevičiui, pakvietusiems į ekspedicijas. Jie ne viename leidinyje ir straipsnyje išsamiai aprašė mūsų priešistorę, vyksmą ir padarinius, pateikė tyrinėjimų medžiagos. Jų paskelbtais darbais šioje apžvalgoje didžia dalimi ir remiuosi.

Tyrinėjimai vyko 2014–2017 metais. Klaidino daugelis dalykų – vietovės panašumas, atminimo ženkle vieta ir netgi tai, kad ieškant tikrosios Užpelkių mūsų vietos rasta kito mūsų vieta. Situacija labai panaši, bet įtarimų kėlė per mažas iššautų šūvių skaičius, o didžioji dalis radinių buvo neiššauti šoviniai. Išanalizavus papildomas istorines aplinkybes, prof. Vykintas Vaitkevičius pasiūlė perkelti paieškos vietą į pietinį Užpelkių miško pakraštį. Spėjimas gana greitai pasitvirtino. Radiniai nustebino, ypač rastas žiedas su Vyčiu. Radinių pasklidimo analizė parodė, kad mūsų dalyvio Lauryno Mingėlo-Džiugo po mūsų piešta schema labai tiksli ir stebėtinai sutampa su vietomis, kur rasta partizanų ir MGB karių iššautų šovinių tūtelių.

Iki mūšio

1949 m. vasario mėn. įvyko visos Lietuvos partizanų vadų susitikimas, per kurį buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (toliau – LLKS) ir priimta deklaracija – svarbiausias politinis Lietuvos partizanų dokumentas. 1949 m. rugpjūčio 1 d., praėjus lygiai pusmečiui nuo pirmojo Lietuvos partizanų vadų susitikimo, Prisikėlimo apygardos vadovybės stovykloje Užpelkių miške surengtas LLKS tarybos prezidiumo posėdis, kuriame dalyvavo LLKS Visuomeninės dalies viršininkas mjr. Juozas Šibaila-Merainis, Leonardas Vilhelmas Grigonis, Petras Bartkus ir Bronislovas Liesis (posėdžio sekretorius). Posėdyje daugiausia dėmesio skirta LLKS Visuomeninės dalies veiklai. Jame, be kita ko, patvirtinti B. Liesio-Nakties sukurti LLKS partizanų skiriamieji ženklai – rankovės antsiuvas ir kepurės ko- karda. Gana greitai šie skiriamieji ženklai pradėti naudoti ir, ko gero, labiausiai paplito Prisikėlimo apygardoje.

Rugpjūčio 13 d. toje pačioje stovykloje, Užpelkių miško 15-ame kvartale, buvo numatytas dar vienas partizanų susitikimas, susijęs su pertvarkomis Vyriausiojoje ir Prisikėlimo apygardos vadovybėse. Rugpjūčio 12-ąją, penktadienį, ėmė rinktis vadovybės atstovai. Lydimas keturių partizanų: Jono Gedmino-Girėno, Vytauto Kuzmicko-Sakalo, Jono Lušo-Rastenio-Aitvaro ir Pranciškaus Prūsaičio-Lapės (Laputės), atvyko LLKS tarybos prezidiumo sekretorius Petras Bartkus-Žadgaila.

Remiantis šaltiniais, tvirtinama, kad tą pačią dieną prie Užpelkių miško pasirodė ir septyni automobiliai su 400 MGB kareivių. Ši skaičių vertinčiau atsargiai, nes su tiek automobilių galima atvežti nebent vieną kovinę kuopą (apie 120) karių. Jeigu jie buvo suvežti keliomis pamainomis, tam reikėjo 3–4 reisų.

Ankstyvą lietingą rugpjūčio 13-osios rytą stovyklą pasiekia B. Liesis-Naktis kartu su broliais Vytautu ir Viktoru Šniuoliais bei Laurynu Mingėlu-Džiugu. Vyrai įsikuria prie nedidelio laužo. Tikriausiai vykdoma artimos sargybos rutina. Stokojant žmoniškųjų išteklių tolimieji postai neišdėstomi, būdraujama tik pačioje stovykloje.

Partizanų susirinkime naujai paskirtiems pareigūnams perduodamos štabo pareigos bei materialinės vertybės – spausdinimo mašinėlė, pinigai.

Atrodo, tos pačios dienos rytą MGB pajėgos sustiprinamos. Atkanka aštuoni sunkvežimiai iš Grinkiškio (plius dar viena kuopa) ir trys iš Šeduvos (būrys). Taigi, su anksčiau atvykusiomis pajėgomis jau įmanomas minėtas skaičius – apie 400 MGB karių.

Netoli partizanų stovyklos gyveno ryšininkas J. Petrėtis. Partizanų būreliai po 2–5 kovotojus J. Petrėtį lankydavo namuose ir darbe netolimame durpyne. Pats J. Petrėtis 2–3 kartus per mėnesį nukakdavo pas partizanus pranešti apie padėtį apylinkėse. Petrėčiai rėmė partizanus maistu, rinko žinias apie vietos gyventojų pažiūras, kolektyvizacijos eigą.

Tą rytą, apie 9 val., J. Petrėtis atneša pusryčius. Kažkas paprašo siūlų, bet ryšininkas skundžiasi skaudančia koja ir pažada atsiųsti sūnų Bronių. Išgyvenęs mūsų Viktoras Šniuolis pasakoja, kad šis pasirodęs persimainiusiu veidu, tarsi labai susijaudinęs. Pats Bronius seseriai pasakojęs, kad, net nespėjus pasiekti stovyklos, pasipylę šūviai, ir jis siūlus užkasęs miške. Taip ir lieka neaišku, jis ar ne jis atvedė MGB pajėgas. Tačiau LLKS vadovybė nusprendė, kad kaltininkas būtent jis. Surengtas karo lauko teismas ir nuosprendis įvykdytas.

Tačiau iš tikrųjų kaltas veikiausiai buvo kitas asmuo – MGB agentas Zelionys. Pasak Gedimino Petrausko, Aistės Petrauskienės ir Vykinto Vaitkevičiaus, apie partizanų stovyklą miške 1949 m. rugpjūčio 9 d. pranešė saugumo agentas Stasys Karanauskas-Zelionys iš Jokūbiškių kaimo, Šiaulėnų valsčiaus. Apie stovyklos vietą agentas sužinojęs iš eigulio Broniaus Jakutonio iš Merkiškių palivarko prie Užpelkių kaimo, Baisogalos valsčiuje. Rugpjūčio 12 d. arba 13 d. rytą partizanus antrąkart (!) išdavė Julija Kleivaitė iš Eitvilių kaimo, Grinkiškio valsčiaus. Kai kurios aplinkybės rodo, kad MGB tikslaus partizanų susitikimo laiko nežinojo.

Kad ir kaip būtų, stovykla buvo išduota, ir MGB parengė operacijos planą.

Šūviai miške

Lietingas, debesuotas rugpjūčio rytas. Saulė jau aukštai, bet pro debesis jos nesimato, tik smulkūs lietaus lašeliai krenta pro medžių šakas, lėtai drėkindami viską aplinkui. Vos švintant atvykusi partizanų grupė iš pradžių dalijasi išpūdžiais, bet greitai pajunta nuovargį ir prigula poilsio. Kažkur netoliese į stuobrį stuksena genys. Tikriausiai Lapė išardo šovinį ir įkuria lauželį. Vis jaučiau. Svečiai įminga, kiti budi stovykloje. Čia šiek tiek sausesnė miško vieta, auga eglės ir viena kita pušis. Pietinėje dalyje – avietynai pramaišiui su dilgėlėmis, šiaurinėje ir vakarinėje dalyje – drėgnas lapuočių miškas. Matomumas kai kur – vos dešimt, kitur – iki trisdešimties metrų ir kiek daugiau.

Lauryną Mingėlą-Džiugą kažkas papurto už peties. Gera net nemato, kas žadina. Kviečia pusryčių. Žvilgteli į laikrodį – rodyklės arti dešimtos. Paskubomis užvalgo, persimeta keletu frazių su bičiuliais ir, ištaręs: „Laikas – pinigai“, vėl susisupa į antklodę. Viktoras Šniuolis nurodo pusryčius buvus devintą valandą. Neatitiki mas, bet neesminis.

Ryšininkas J. Petrėtis ilgai neužsibūna. Tikriausiai apie vienuoliktą visi vieni kitus puola žadinti. Džiugas išgirsta riksmus. Kažkas stukteli į šoną. Jis tučtuojai susigraibo ginklą, bandydamas susiorientuoti, kas vyksta.

Viktoras Šniuolis-Vytvytis taip atmena mūšio pradžių:

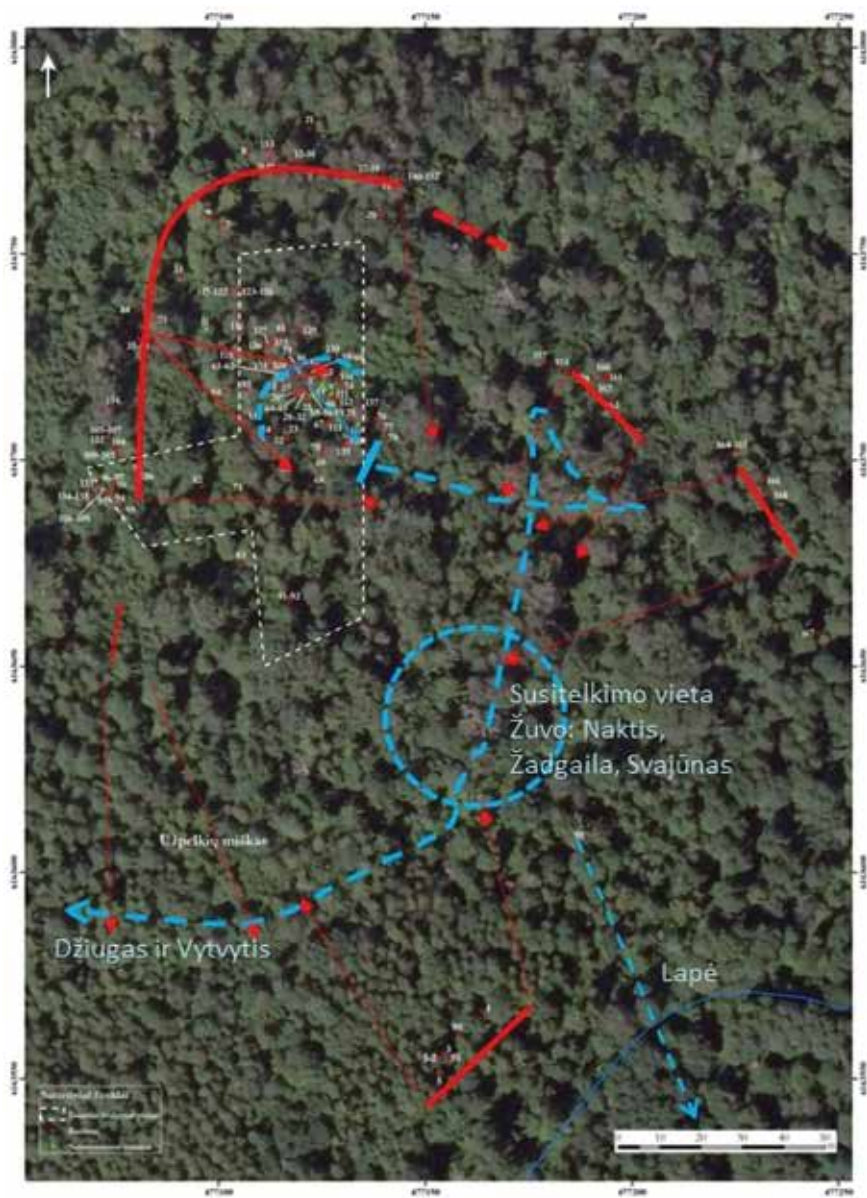
Pastebėjau nuo miško gilumos, tai yra iš šiaurės, žiūrint pasilenkusį žmogų. Aš pasakiau:

– Vyrų, žmogus žiūri!

Visi čiupomės už ginklą, Girėnas suriko:

– Su šautuvu!

Bežadinant miegančius ir bečiumpant ginklus, į mus atidengė ugnį.

Užpelkių kautynių schema. Sudarė G. Petrauskas

Pagal radinių pasklidimą šiaurinėje stovyklos pusėje matyti, kad sąlytis prasidėjo iš labai mažo atstumo. Šiaurės rytinėje pusėje pistoleto-kulkosvaidžio tūtelės sukritusios vos už apytikriai 15 metrų nuo partizanų. Iš tokio atstumo šūviai yra be galo pavojingi, automatinė ugnis labai glausta. Bet, atrodo, automatinė ugnis nenaudota, ginklai nustatyti pavienių šūvių režimu. Antraip tūtelių sankaupos būtų kur kas didesnės. Šaudyta taikliai, neperkaitinant vamzdžių. Iš vakarinės pusės prapliupo kulkosvaidis.

Šūviai iš tokio atstumo, nors ir netaiklūs, visiškai šalia pjau-na ilgus dryžius samanose. Trykšta aukšti grunto fontanai, kurtina nežmoniškas triukšmas, keliamas ne tik šūvių garsų, bet ir kulku, pokšničių palei ausis dešimteriopai garsiau nei liūto dresuotojo botagas. Jau pačioje pradžioje keletas partizanų sunkiai sužeidžiami, nes vėliau Džiugas ir Vytvytis jų mūšio lauke nebemato. Per pirmąsias sekundes greičiausiai žūsta Aitvaras.

Džiugas, sugraibęs ginklą, persižegnoja. Patraukia savo „dešimtuko“ spyną. Kulkos neleidžia pakelti galvos. Mėgina susigaudyti, kur judėti, kur šaudyti. Stengiasi ropoti rytų pusėn, kur dar nešaudoma. Kartu šliaužia Vytvytis, Kukutis, Sakalas. Ton pusėn pajuda visi. Tai reiškia, kad priešas šaudyti pradėjo iš šiaurės ir vakarų. Tyliai prislinko labai arti.

Vytvytis šliauždamas išgirsta šūvius dešinėje. Jam pasirodo, kad šaudoma iš pietų. Iš Džiugo schemos matyti, kad jie, bandydami šliaužti į šiaurės rytus, susiduria su rytų pusėje buvusiu atkirtimo postu. Džiugas mini šaudymą iš šiaurės. Vadinasi, jie atsimuša į atkirtimo pozicijas, iš kurių apšaudyti net iš kelių krypčių. Papuolę į kryžminę ugnį, partizanai skubiai keičia traukimosi kryptį pasukdami piečiau nuo stovyklavimo vietos.

Čia susigrupuoja dar gyvi Žadgaila, Naktis, Kukutis, Vytvytis, Sakalas ir Džiugas. Lapė atsiskiria ir, pataikęs tarp MGB karių atkirtimo pozicijų, netrukdomas išbėga į atvirą lauką pietų-pietryčių pusėje. Nesvarstydamas atviru lauku bėga tolyn, pro Medeliukų palivarką. Kareiviai, dėl jo ilgų plaukų manydami, kad jis – mergina, nešaudo, bet bando vytis. Lapė atitrūksta ir pasprunka.

Likusieji skubiai sprendžia, kur trauktis. Vietinis partizanas, pažįstantis mišką, turi greitai priimti sprendimą. Žadgaila Džiugo paklausia, kur miško giluma. Šis tuojuo nurodo šiaurinę ir vakarinę puses. Akivaizdu, kad šiaurinė pusė atkirsta – iš ten tebešaudo priešas.

Vytvyčiui mūšio sumaištis ir įtampa tikriausiai ištrynė iš atminties kai kurias kovos akimirkas. Jis neprisimena manevro į rytų pusę, bet pasakoja nuo to momento, kai Džiugas susitinka su Žadgaila ir Svajūnu. Su jais turėjo būti ir Naktis. Vytvytis, įvertinęs situaciją, surinka trauktis į vakarus. Padėtis trumpai aptariama, vadovauti mūšiui imasi Žadgaila. Jis sušunka:

– Trauktis perbėgimais, atsišaudant į tą pusę! Kad neišspausų į lauką!

Svajūnas, matydamas sunkiai valdomą chaosą ir sutrikimą, priitaria:

– Vyrai, nebėkite! Traukiamės atsišaudydami!

Džiugas nukrenta už išvirtusios eglės ir tvarkosi diržą. Priešo pusėje pasigirsta riksmas, ir vėl pasipila šūviai. Džiugas pajunta smūgį į krūtinę ir smakrą. Pataikė! Tačiau partizanas jaučia, kad dar turi jėgų ir gali judėti. Pamato slenkančius artyn bolševikus ir atidengia ugnį iš savo „dešimtuko“. Ginklas užsikerta. Pataišęs šaudo toliau. Išgirsta dejones ir dešinėje išvysta aukštiełninką gulintį sunkiai sužeistą broį (Naktį?). Kairėje mato Svajūną, bet nemini jo būklės. Tikėtina, kad ši vieta yra Svajūno, Žadgailos ir Nakties žūties vieta. Jiems atsitraukti iš čia nepavyksta.

Džiugas, pajutęs, kad gali būti apsuptas, traukiasi vakarų kryptimi. Į pastebėtus priešus iššaudo likusius šovinius, spyna sustoja galinėje padėtyje. Staiga ginklas iškrenta iš rankos. Džiugas sužeidžiamas antrąkart – kulka pataiko į dešinę ranką. Rankos visiškai nebevaldo. Iš dėklo ištraukia pistoletą. Deja – neužtaisytas, kaip pats rašo – „neužvestas“. Viena ranka užtaisyti ginklo neįstengia, tad grąžina jį į dėklą. Netoliese pamato Vytvytį ir sušunka:

– Nušauk mane! Nepalik gyvo!

Krinta ant žemės ir užsimerkia laukdamas kulku kirčių. Kulkos supokši virš galvos. Ne, tai ne Vytvyčio ginklas. Priešas vis dar

apšaudo. Išgirsta šaukiant Vytvytį ir atsistoja. Vytvytis užkiša ranką už diržo, įduoda savo pistoletą. Šūviai kiek aprimsta, jiedu pajuda vakarų pusėn. Viktoras Šniuolis-Vytvytis:

Už dešimties–penkiolikos metrų, dešinėje, pamačiau Džiugą. Jo smarkas buvo kruvinas, kairėje nešėsi pusautomatį. Pamatęs mane, sukniubo ant žemės ir sušuko:

– Nušauk mane, nepalik manęs gyvo! Aš nebeturiu dešinės rankos.

Atsisukau į tą pusę. Sudrebėjo širdis, bet palikti gyvą, kai nėra nė trupučio vilties išlikti gyvam ir padėti kitam – iš visų pusių smarkiai šaudė... Su skaudama širdimi prisidėjau automatą. Nedegė (nesuveikė šovinys – autoriaus pastaba). Tuo metu jis, nesulaukdamas mirties ir manydamas, kad aš jį būsiu palikęs, pakėlė galvą. Nors ir beviltiškoje padėtyje, kilo noras gelbėti, ir, pribėgęs prie jo, sakau:

– Traukimės, Broli.

Pamačiau, kad jo pusautomatžio apkaba tuščia ir pistoleto kabūras atsegtas – pistoletas išimtas, bet neužvestas įdėtas atgal. Matėsi, kad Broliis Džiugas norėjo nusišauti. Užkišau jam ranką už perpetinio dirželio. Pradėjome trauktis į vakarus. Staiga iš šiaurės pusės, iš kokių 50 metrų, į mus atidengė ugnį iš kulkosvaidžio, kritome ant žemės, truputį pašliaužėm, ugnis aptilo, atsikėlę nuėjome toliau.

Atsitraukimą abu – Džiugas ir Vytvytis – aprašo labai panašiai. Vienintelis dalykas, kurio negali patvirtinti archeologiniai radiniai vietovėje, – ilgai trunkantis beprotiškas kulkosvaidžių šaudymas. Iššautų tūtelių skaičius niekaip neatspindi atsiminimuose aprašytos pragariškos ugnies. Bet tai nereiškia, kad net ir šaudant ne taip intensyviai ugnis nebuvo pragaištinga. Vyko artimas mūšis, šaudyta iš labai arti, tad net ir keli paleisti šūviai galėjo būti fatališki. Šaudydamas iš tokio atstumo, patyręs šaulys gali pataikyti į taikinį ilgai nesitaikydamas, intuityviai vos per sekundę ar net mažiau nukreipęs vamzdį į taikinį.

Džiugas pamena, kaip kartu su Vytvyčiu bando sukti į šiaurę, miško gilumon, bet dar per anksti. Pamatę priešą, juda toliau vakarų pusėn. Rašo, kad miške junta parako kvapą, praeina pro mū-

šio vietą. Gal būti, kad tai įvyko anksčiau, dar iki sužeidimo, kai manevravo pro pietinę stovyklos dalį. Čia, atsitraukimo kryptimi, tik vėjelis galėjo atnešti parako kvapą. Kerta proskyną, nesaugomą prieš. Neapšaudomi toliau traukiasi vakarų kryptimi.

Vytautas Kuzmickas-Sakalas po šio mūšio nieko konkretaus neatsimena. Aleksui Meškauskui-Monteį pasakojo, kad buvęs tiek paveiktas, jog „viskas likę kaip sapne, daug ko visai nebepamenu“. Taip būna. Pats esu patyręs, kad po ekstremalaus įvykio negali atkurti visos įvykių sekos, tik atskiras detales. Po ilgesnio laiko smegenys įvykius atkuria, bet ne visada teisingai. Kaip pavyko ištrūkti Sakalui, nežinia, jo atsitraukimo kryptis liko neaiški.

Tokiose kovos situacijose išryškėja tikrieji lyderiai – žmonės, sudėtingomis aplinkybėmis neprarandantys nuovokos ir gebantys priimti sprendimus. Šiame chaotiškame mūšyje nebuvo vieno vado, bet iniciatyvą rodė ne vienas: Vytvytis, mėginęs nukreipti partizanus tinkama kryptimi, Svajūnas, bandęs sutelkti partizanus kovai ir raginęs trauktis taktiškais manevrais, o ne bėgti atsukus nugaras, Žadgaila, nurodęs atsitraukimo kryptį ir būdą. Raportas liudija stebėtiną Džiugo nuovoką, išlikusią per visą mūšį. Jis atkūrė kautynių veiksmus ir nupiešė detalią schemą, kurią patvirtino archeologiniai tyrinėjimai. Šie žmonės, kurių nepakirto kulkos per pirmąsias mūšio akimirkas, gebėjo kovoti iki paskutinio atodūso ir nebijojo prisiimti atsakomybės. Tai tikri vadai, lyderiai iš prigimties.

Schema 1 Nr.

Kautynių schema, sudaryta partizano Džiugo po kautynių.
Lietuvos ypatingasis archyvas

Po mūšio

Aistė Petrauskienė ir Vykintas Vaitkevičius mini 18 nukautų MGB karių. Pasak Vytauto Kuzmicko-Sakalo, „burliškai galėjo vieni kitus išsišaudyti, įsikirščiaavę vieni puolė stati už akių, o iš užpakalio kiti šaudė“. Penkių partizanų kūnai nuvežti į Grinkiškį ir paguldyti turgaus aikštėje, bet po valandos skubiai išgabenti į Radviliškio MGB būstinės kiemą – matyt, sužinojus, kad žuvusieji priklausė aukščiausiai partizanų vadovybei. Reikėjo atpažinti, nufotografuoti, patikrinti duomenis.

Beje, analizuodami radinius, mokslininkai mūšio vietoje aptikę švirkštus priskyrė partizanams. Tačiau aš manyčiau, kad jie priklausė MGB medikams, nes partizanai lengvai nepasidavė, o priešindamiesi ginklu nukovė ar sužeidė ne vieną priešą.

Džiugas ilgai buvo gydomas. Jį Minaičiuose įrengtame bunkerįje „Ramovė“ (jame tų pačių metų vasario 16 d. paskelbta LLKS deklaracija) slaugė Izabelė Vilimaitė-Juozapėlis. Dėl sužaloto žandikaulio jis ilgai negalėjo normaliai kramtyti. Jauniausioji sodybos šeimininkų dukra Julijona Mikniūtė (1934–2018) atmena, kad Izabelė maitino Džiugą per rugio šiaudą.

Toliau cituoju straipsnio ištrauką:

1949 m. LLKS Visuomeninės dalies viršininkas J. Šibaila raporte J. Žemaičiui pasiūlė P. Bartkui po mirties suteikti aukščiausią – Laisvės kovos karžygio – vardą. 1950 m. LLKS tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis B. Liesį po mirties apdovanojo Laisvės kovos kryžiais (1 ir 2 rūšies I ir II laipsnio) ir Laisvės kovos kryžiumi (2 rūšies III laipsnio). 1950 m. Viktorui Šniuoliui buvo suteiktas leitenanto, o L. Mingėlui – puskarininkio laipsnis ir teisė nešioti sužeidimo ženklą. Be to, abu partizanai už drąsą Užpelkių miško kautynėse, pastangas ir pasiaukojimą tuo pačiu aktu buvo apdovanoti II laipsnio Laisvės kovos kryžiais (su kardais).

Apibendrinimas

Šio mūšio tyrinėjimai tik patvirtino ankstesnį įsitikinimą, kad partizanų kovų vietas būtina kruopščiai tirti, pasitelkiant įvairių sričių: istorijos, archeologijos, karybos, teismo medicinos – specialistus. Šiuo atveju iš esmės patvirtinta partizano Džiugo piešta mūšio schema, kurioje esama tam tikrų neesminių netikslumų. Tačiau nustatyta, kad šaudymas buvo ne toks intensyvus, kaip rašoma atsiminimuose, bet be galo veiksmingas, pasiglemžęs penkių partizanų gyvybes. Dar vienas svarbus dalykas – patvirtinta mūšio vieta, nes anksčiau pastatytas atminimo ženklas klaidino nuo pat tyrinėjimų pradžios. Nors renkant ženklui vietą ir jį statant dalyvavo vienas iš mūšio dalyvių, paminklas atsidūrė už beveik 2 km nuo tikrosios kautynių vietos. Tai suteikė pagrindą akiai nepasitikėti net ir tiesioginių liudininkų atmintimi, o tikrinti informaciją pasitelkus įvairius metodus.

Tyrinėtojai taip įvertino šio mūšio padarinius:

Užpelkių miško stovykloje turėjo vykti LLKS Gynybos pajėgų štabo, Vi-suomeninės dalies, Prisikėlimo apygardos vadovybės narių ir juos saugojusių kovotojų tarnybinis susitikimas. Išdavystė, kilusios kautynės ir penkių partizanų žūtis turėjo įtakos visai tolesnei LLKS istorijos raidai: Gynybos pajėgų štabas jau niekada nebuvo sudarytas toks, kokį jį 1949 m. vasarą buvo sumanęs J. Žemaitis; niekada tarp Rytų ir Pietų Lietuvos sričių partizanų nebuvo nustatytas kelias, kuriuo vadovybės nariai būtų galėję vykti vieni pas kitus.

Ypatingiausias radinys, rastas kautynių vietoje, – partizano žiedas. Būtent šis radinys sukėlė daugybę emocijų ir vainikavo šio mūšio vietos paieškas ir tyrinėjimus. Kam priklausė žiedas, nustatyti neįmanoma. Bet Vykintas Vaitkevičius ir Aistė Petrauskienė linkę jį sieti su vienu iš partizanų vadų ir netgi priskiria žiedui tam tikrą funkciją:

Partizano žiedas, rastas kautynių vietoje. Nuotrauka G. Petrausko

Ypatingo dėmesio nusipelno sidabro lydinio žiedas su Vyčiu. Jo šonai papuošti augaliniu ornamentu, dėžutės pakraščiai – įkartėlėmis. Nugarinėje pusėje yra šešiakampės žvaigždės spaudas, prabos skaičius 800 ir auksakalio žymuo L (šis nenustatytas meistras 1922–1940 m. dirbo Kaune). Žiedo dėžutėje, išėmus čia buvusių akį, dviem vinutėmis buvo pritvirtinta sidabro lydinio plokštelė su Vyčiu. Spėjama, kad žiedas priklausė vienam iš partizanų vadų ir ne tik puošė jo ranką, bet taip pat buvo naudojamas ryšiui nustatyti ir palaikyti.

Tačiau kaip jis atsidūrė ant žemės? Galbūt mirdamas partizanas jį paslėpė nuo MGB, kad nepatektų į priešo rankas? Šitai savo eilėraštyje aprašo Bronislovo Liesio-Nakties brolis Antanas Liesis-Ideanas-Nerimas. Aprašomas įvykis nutiko gerokai iki lemtingų autoriaus broliui Užpelkių kautynių.

VADUI

Prisimenu: ugnis, kautynės,
Laukinis barbarų „Ura!“.
Iš mūsų lauko paskutinis
Tu traukeisi kaip visada.

Drioksėjo šūviai, šakos krito,
Mirtis nirtingai sekė mus,
Bet vidury chaoso šito
Buvai tu šaltas ir ramus.

Ir kai kraujuos manei, kad miršti,
Kad plakus liausis tuoj širdis,
Tu žiedą traukei sau nuo piršto,
Kad priešui nepatektų jis...

Bet gyvas tu likai ir šiandien,
Vedi vėl mus į kautynes.
Drauge kovojome ir kentėm,
Drauge ir laisvėn žengsim mes!

1946–1947 m. žiema

Bibliografija

1. *Partizano Lauryno Mingėlo-Džiugo raportas. Kautynės Užpelkių miške 1949 m. rugpjūčio 13 d., 1949-12-24.* LYA, f. K-5, ap. 9, b. 56.

2. *Partizano Viktoro Šniuolio-Vytvyčio nuorašas, datuojamas 1949-12-23.* TRMF, f. 3, ap. 1, b. 5, l. 20.

3. Petrauskas, G., Petrauskienė, A., Vaitkevičius, V. Iš Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istorijos: 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miško kautynės. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2022, t. 36, p. 151–174.

4. Petrauskienė, A., Vaitkevičius, V. Atrandant partizaninio karo paveldą. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2017, p. 62–71.